

GDAŃSKIE TEKI
TURYSTYCZNO-KRAJOZNAWCZE

Tom V

NIEZWYKŁA PODRÓŻ

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu GDAŃSKIEGO

NIEZWYKŁA
PODRÓŻ

GDAŃSKIE TEKI
TURYSTYCZNO-KRAJOZNAWCZE

Tom V

NIEZWYKŁA PODRÓŻ

pod redakcją
Anny Łysiak-Łątkowskiej i Magdaleny Nowak

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu GDAŃSKIEGO
GDAŃSK 2021

Recenzenci

dr hab. Beata Wojciechowska, prof. UJK

prof. dr hab. Jarosław Kita

Redaktor Wydawnictwa

Katarzyna Ambroziak

Projekt okładki i stron tytułowych

Andrzej Taranek

Na okładce

pocztówka *Japonka układająca kwiaty*, ok. 1901–1920 (ze zbiorów Biblioteki Narodowej,
Magazyn Druków Ulotnych, sygn. Pocz.21910, domena publiczna)

Skład i łamanie

Urszula Jędryczka

Publikacja sfinansowana ze środków Wydziału Historycznego

Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-265-6

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot

tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206

e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl

wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep/

Druk i oprawa

Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego

ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot

tel. +48 58 523 14 49

SPIS TREŚCI

Wstęp	9
-------------	---

NA POGRANICZACH KULTUR

Waldemar Borzestowski	
Jak rebe Symcha Bunim z Przysuchy do Gdańska wędrował i co go tam spotkało. Komentarz do kilku chasydzkich opowieści	19
Antoni Romuald Chodyński	
Podróże naukowe Aleksandra von Humboldta w latach 1792–1794, 1830 na Śląsku oraz wizyta na zamku malborskim w 1829 roku	39
Barbara Góra	
Dziewiętnastowieczni podróżnicy po przeszłości – na podstawie środowiska wileńskich krajoznawców	65
Dominik Ziarkowski	
Pomiędzy bedekerem a relacją z podróży – <i>Przewodnik po Copotach i okolicy</i> Wiktora Kulerskiego	83
Artur Cembik	
Döblin, Cataluccio, Pollack – trzy spojrzenia na Drohobycz i okolice	101
Ewelina Sokołowska	
Wędrowki dalekie i bliskie. Zarys motywów i celów podróży Warmiaków i Mazurów na przełomie XIX i XX wieku (1848–1914) oraz wpływ katolickich i ewangelickich organizacji kościelnych na kształtowanie życia społecznego. Przyczynek do rozważań	115

NA ZIEMIACH DAWNEJ RZECZYPOSPOLITEJ

Zofia Wilk-Woś	
Podróże bliskie i dalekie arcybiskupów gnieźnieńskich w średniowieczu	131
Bożena Pindus	
Książę Piotr Andriejewicz Wiaziemski (1792–1878) – cudzoziemiec na ziemi polskiej. Relacje z podróży	145

Łukasz Podlaszewski	
Ludzie zamieszkujący ziemie byłej Rzeczypospolitej w oglądzie Amerykanina – Johna Lloyda Stephensa	159
Joanna Ziarkowska	
Obraz międzywojennego Krakowa w oczach przybywających do miasta cudzoziemców	171
Grzegorz Berendt	
Raport pisany na zgliszczach. Polska w 1946 roku w przekazie żydowskiego dziennikarza	189

POZNAWANIE EUROPY

Dariusz Wajs	
Podróż królewicza Władysława Wazy z lat 1624–1625. Próba systematyzacji celów podróży i ich realizacja	201
Paweł Miszczuk	
Podróż po XVII-wiecznej Europie, w świetle relacji Giacomo Fantuzziego	215
Paulina Nortowska	
Obraz Anglii w polskich diariuszach podróży z XVII wieku	227
Adam Kucharski	
<i>Mirabilia, raritates et curiositates</i> . Niezwykłość w optyce XVIII-wiecznych polskich podróżników	247
Beata Kuś	
Podróż edukacyjna młodego arystokraty na przykładzie Edwarda Andrzeja Koźmiana	263
Tadeusz Stegner	
Podróże pani pastorowej	275

W POSZUKIWANIU EGZOTYKI

Arkadiusz M. Stasiak	
W poszukiwaniu niezwykłości. Podróż Andrzeja Taranowskiego do Stambułu, Azowa i Astrachania	291
Tomasz Kruszewski	
Architektura Stambułu oczami Polaka. Miasto w 1814 roku i 200 lat później . .	301
Tomasz Stańczuk	
Podróż do Egiptu w relacji Józefy Zamoyskiej (1854–1855)	317

Iwona Sakowicz-Tebinka

Żydzi Ziemi Świętej w oczach pielgrzymów z ziem polskich w II połowie
XIX wieku 329

Lidia Kuchtówna

Połączenie podróży służbowej ze studyjną, na przykładzie polskiej misji
dyplomatycznej na Daleki Wschód (1919–1921) 343

WSTĘP

Oddajemy w ręce czytelników piąty już tom wydawanej na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Gdańskiego serii wydawniczej zatytułowanej „Gdańskie Teki Turystyczno-Krajoznawcze”. W jej ramach ukazały się dotychczas: *Z turystyką przez wieki* (red. Anna Łysiak-Łątkowska, Krzysztof Lewalski, Gdańsk 2016), *Turystyka i turysta nad Bałtykiem* (red. Magdalena Szmytkowska, Gdańsk 2017), *Patriotyczny obowiązek. O turystyce zaangażowanej* (red. Iwona Janicka, Gdańsk 2018), *Podróż z książką w ręku* (red. Magdalena Nowak, Iwona Sakowicz-Tebinka, Michalina Petelska, Gdańsk 2020). Każdy z nich poświęcony był wybranemu aspektowi turystyki i krajoznawstwa, analizowanemu z różnych naukowo-badawczych perspektyw. Tematyka niniejszego tomu dotyczy szerokiego spektrum zagadnień związanych z podróżowaniem na przestrzeni dziejów, jednak koncentrujących się wokół ziem polskich widzianych oczami cudzo-ziemców lub wokół wrażeń Polaków z zagranicznych wojaży. Zależało nam na ukazaniu ich „niezwykłości” przedstawionej z perspektywy źródeł historycznych, poprzez analizę dokonaną przez autorów poszczególnych artykułów.

Podróżników z różnych epok historycznych łączyły pewne uniwersalne oczekiwania i doznania. Dla każdego z nich ważny był wybór kierunku wyjazdu. Przy jego dokonywaniu brano pod uwagę już znane i przetarte trasy, ustne przekazy, opowieści, jak również literaturę podróżniczą. Oprócz tego w trakcie planowania wyprawy istotny okazywał się wymiar indywidualny – osobiste oczekiwania, wiedza na temat miejsca oraz możliwości, w tym także te finansowe. Należy też podkreślić rolę wyobrażeń o dalekiej i tajemniczej egzotyce. Rozbudzały one pragnienie o podróży na skraj świata. Dla wielu podróżujących, jak można przeczytać w oddawanych czytelnikowi tekstach, nawet niezbyt odległy cel stawał się poznawczo równie niezwykły, interesujący i zaskakujący jak odległa egzotyczna wyprawa. Jeszcze inni rzeczywiście wyprawiali się niemal na krańce świata w poszukiwaniu niecodziennych doświadczeń.

Analiza podróży, zarówno bliskiej, jak i dalekiej, stanowi próbę spojrzenia na tych, którzy wędrowali po ziemiach polskich i po odległych krajach. W zebranych artykułach czytelnicy odnajdą rozważania na temat odmienności i różnic regionalnych

ziem polskich, zwłaszcza w okresie zaborów. Dzięki pracy badawczej dokonanej przez autorów poszczególnych opracowań będzie można zobaczyć również szeroki świat oczami Polaków, których oczekiwania i wrażenia świadczyły niejednokrotnie o tym, jaki był ich wyniesiony z rodzinnego kraju horyzont poznawczy.

Wyruszenie w drogę wiązało się często z niepewnością, nieprzewidywalnością, czasem ze zdumieniem – warto więc przyrzeć się temu, jak następowało osvajanie nieznanego świata. W niniejszym tomie podejmujemy przede wszystkim próbę wyjaśnienia, gdzie sytuowano granice, poza którymi rozpoczynała się „niezwykła podróż”. Mamy nadzieję, że ta ciekawa perspektywa badawcza poszerzy dotychczasowe historyczne i turystyczno-krajoznawcze badania o nowe spojrzenia. Tematykę tę, w różnorodnych kontekstach, podejmują autorzy zamieszczonych w publikacji tekstów.

Tom został podzielony na cztery części w układzie tematycznym, który ma ułatwić czytelnikowi odnalezienie interesujących go treści. Przydzielenie niektórych artykułów do poszczególnych części narażało pewnych trudności, szczególnie w obszarze części pierwszej i drugiej. Teksty eksponujące elementy pogranicza kultur postanowiono wyróżnić, umieszczając je w osobnym, pierwszym dziale pt. *Na pograniczach kultur*. Prace, których tematyka koncentrowała się wokół ziem polskich, znalazły się w części drugiej zatytułowanej *Na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej*. Trzeci dział nosi tytuł *Poznanawanie Europy*. Autorzy opracowań opisali w nim wrażenia z podróży po kontynencie europejskim. Ostatnia część tomu pt. *W poszukiwaniu egzotyki* gromadzi teksty przedstawiające doświadczenia z obszarów Azji Mniejszej, Egiptu i Dalekiego Wschodu.

Część pierwsza publikacji zatytułowana *Na pograniczach kultur* zawiera sześć artykułów. Pierwszy z nich autorstwa Waldemara Borzestowskiego pt. *Jak rebe Symcha Bunim z Przysuchy do Gdańska wędrował i co go tam spotkało. Komentarz do kilku chasydzkich opowieści* skupia się na przypowieściach o podróżach do Gdańska chasydzkiego rebe-go. Autor artykułu na podstawie zebranych opowieści, zestawionych i uzupełnionych o realia XVIII- i XIX-wiecznego Gdańska, przedstawia życie codzienne jego mieszkańców, a zwłaszcza społeczności żydowskiej. Kolejne opracowanie zatytułowane *Podróż naukowe Aleksandra von Humboldta w latach 1792–1794, 1830 na Śląsku oraz wizyta na zamku malborskim w 1829 roku* napisane przez Antoniego Romualda Chodyńskiego zawiera relację na temat podróży odbytych przez niemieckiego uczonego. Miały one charakter badawczy, poznawczy i naukowy. Autor artykułu opisuje m.in. wizytę Humboldta w Malborku w 1829 roku, gdzie zatrzymał się on w drodze na Ural i Syberię – celem wyprawy wysłanej tam przez cara Mikołaja I było znalezienie złóż platyny i złota. W następnym tekście pt. *Dziemniastowieczni podróżnicy po przeszłości – na podstawie środowiska wileńskich krajoznawców* Barbara Góra przedstawia środowisko i działalność Wileńskiej Komisji Archeologicznej i Muzeum Starożytności. Zrzeszeni w tych instytucjach badacze starożytności, m.in.

Eustachy Tyszkiewicz, rozwijali i popularyzowali eksplorowanie odległej przeszłości. Zadaniem tych organizacji było zbieranie, badanie, katalogowanie zbiorów starożytnych, rozwój nauki archeologicznej i jej upowszechnianie. Służyć miały temu przywołane w tekście dzienniki podróży. Wileńskim starożytnikom przyświecały też cele patriotyczne i narodowe. Na obszar swoich badań wybierali związane w jakimś stopniu z polskością tereny położone w obrębie Cesarstwa Rosyjskiego. Z kolei Dominik Ziarkowski w swoim artykule *Pomiędzy bedekerem a relacją z podróży – „Przewodnik po Copotach i okolicy” Wiktora Kulerskiego* charakteryzuje tytułową publikację. Wskazuje, że mieści się ona na pograniczu przewodnika turystycznego i relacji z podróży. Swego czasu pełniła też funkcję przewodnika po mieście i okolicy połączonego z przewodnikiem uzdrowiskowym. *Przewodnik po Copotach i okolicy* stanowi ważną pozycję w dziejach turystyki na wybrzeżu Bałtyku – jest to bowiem pierwszy tego rodzaju polski opis historyczno-krajoznawczy Pomorza. W swoim dziele W. Kulerski próbował udowodnić i promować polskość Sopotu i okolicznego wybrzeża. Autorem następnego artykułu pt. *Döblin, Cataluccio, Pollack – trzy spojrzenia na Drohobycz i okolice* jest Artur Cembik. Opisuje on Drohobycz oczami trzech autorów – niemieckiego Żyda Alfreda Döblina, włoskiego filozofa Francesca M. Cataluccia oraz austriackiego publicysty i autora reportażu historycznych Martina Pollacka. Żyli oni i tworzyli swoje zapiski na przestrzeni od XIX do XXI wieku. Z opracowania dowiemy się, jak ci trzej autorzy opisywali i oceniali Polskę i polskość z perspektywy Drohobycza i jego okolicy. Część pierwszą tomu zamykają rozważania Eweliny Sokołowskiej zawarte w artykule *Wędrówki dalekie i bliskie. Zarys motywów i celów podróży Warmiaków i Mazurów na przełomie XIX i XX wieku (1848–1914) oraz wpływ katolickich i ewangelickich organizacji kościelnych na kształtowanie życia społecznego. Przyczynek do rozważań*. Autorka ukazuje w swojej pracy motywy i cele podróży Warmiaków i Mazurów oraz rolę, jaką w tym zakresie odegrały katolickie i ewangelickie organizacje. Wędrówki mieszkańców Warmii i Mazur wynikały z motywów ekonomicznych, jednocześnie miały one walor poznawczy, a także medyczny.

Druga część tomu zatytułowana *Na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej* mieści pięć artykułów. Otwiera ją tekst Zofii Wilk-Woś pt. *Podróżę bliskie i dalekie arcybiskupów gnieźnieńskich w średniowieczu*. Tytułowe podróże były konsekwencją prawa kanonicznego, nakazującego biskupom wykonywanie konkretnych obowiązków związanych z zarządzaniem diecezją i wypełnianiem powinności wobec papieża. W ich ramach m.in. odbywali oni wizytacje oraz rezydowali w określonych miejscach zgodnie z podziałem roku liturgicznego. Autorka wskazuje, że podróże podejmowano także ze względów politycznych. Hierarchowie pełnili niejednokrotnie funkcje doradcze u boku władców, brali udział w sejmach i sejmikach oraz w uroczystościach koronacyjnych. W kolejnym tekście pt. *Książę Piotr Andriejewicz Wiaziemski (1792–1878) – cudzoziemiec na ziemi polskiej. Relacje z podróży* Bożena Pindus opisuje pobyt księcia

Wiaziemskiego na ziemiach polskich. Ten potomek starego rodu szlacheckiego był literatem, publicystą, tłumaczem, a także poetą. Na ziemiach polskich znalazł się w wyniku kampanii rosyjskiej 1812 roku. Następnie, w 1817 roku, w dobie Królestwa Polskiego, podjął pracę w warszawskiej kancelarii Nikołaja Nowosilcowa, komisarza pełnomocnego przy Radzie Stanu Królestwa Polskiego. Zajmował się tłumaczeniem, redakcją dokumentów i prowadzeniem zagranicznej korespondencji. W czasie swojego pobytu w Królestwie Polskim poznał geografię, stosunki społeczne oraz sytuację polityczną kraju. Autorka prezentuje jego obserwacje, zwracając także uwagę na przedstawione przez niego elementy codzienności, opisy Warszawy i Krakowa. Następny tekst pióra Łukasza Podlaszewskiego nosi tytuł *Ludzie zamieszkujący ziemię byłej Rzeczypospolitej w oglądzie Amerykanina – Johna Lloyda Stephensa*. Autor przedstawia w nim opis ziem polskich odwiedzonych przez amerykańskiego podróżnika. Podczas swojej podróży John Lloyd Stephens zetknął się z różnorodnością społeczną, kulturową i religijną kraju. Znalazło to odbicie w jego obserwacjach i notatkach. Zajmowały go uroda kobiet i życie polskiej szlachty, scharakteryzował też różne grupy społeczne, m.in. Żydów i Rosjan. Z kolei Joanna Ziarkowska w artykule *Obraz międzywojennego Krakowa w oczach przybywających do miasta cudzoziemców* dokonuje przeglądu wypowiedzi i opinii o Krakowie z czasów II Rzeczypospolitej. Ukazuje obraz miasta z perspektywy cudzoziemców w okresie międzywojennym. W opracowaniu zostały zawarte refleksje przybyszów z różnych krajów o najchętniej zwiedzanych miejscach, a także o tym, co wzbudziło ich ciekawość i zainteresowanie. Autorka wskazuje, że przekazywali oni swoje relacje w różnej formie (wywiady, artykuły, książki). W swoich opisach zawarli charakter i atmosferę międzywojennego Krakowa. Część drugą tomu zamyka tekst Grzegorza Berendta zatytułowany *Raport pisany na zgliszczach. Polska w 1946 roku w przekazie żydowskiego dziennikarza*. Autor przedstawia pobyt w Polsce Chaima Szoskesa, wysłannika amerykańskiej organizacji charytatywnej Hebrew Immigrant Aid Society (HIAS) i jego spostrzeżenia na temat ówczesnej sytuacji ludności żydowskiej w naszym kraju. Szoskes przyjechał do Polski w 1946 roku, aby zebrać informacje o sytuacji i potrzebach miejscowych Żydów. Następnie swoje obserwacje zawarł w wydanej w Ameryce publikacji. Opisał w niej przedwojenną i powojenną społeczność żydowską, relacje polsko-żydowskie z lat II wojny światowej oraz stosunek społeczności w Polsce do zagranicznych środowisk żydowskich.

Poznanie Europy to tytuł trzeciej części niniejszej publikacji. Zawarto w niej sześć artykułów. Pierwszy z nich to tekst Dariusza Wajsa pt. *Podróż królewicza Władysława Wazy z lat 1624–1625. Próba systematyzacji celów podróży i ich realizacja*. Autor przedstawia, na przykładzie Władysława Wazy, podróżowanie jako element strategii prowadzącej do osiągnięcia określonych zamierzeń. Podróż polskiego królewicza do Europy Zachodniej, m.in. do Wiednia i Brukseli, łączyła kilka celów:

kształtowanie charakteru, misję dyplomatyczną, wypełnienie ślubu religijnego oraz promowanie wizerunku królewicza jako autora „chocimskiej wiktorii”, bitwy z 1621 roku. W kolejnym artykule zatytułowanym *Podróż po XVII-wiecznej Europie, w świetle relacji Giacomo Fantuzzi* Paweł Miszczuk pokazuje różnorodne aspekty życia zaobserwowane podczas podróży po ówczesnej Europie. Autor omawia warunki podróżowania, formy transportu, stan nawierzchni dróg, ubiory, kulinaria i obyczaje. W analizowanej w opracowaniu relacji Giacomo Fantuzzi opisał Hamburg, Bremę, Lubekę, Amsterdam, Hagę i Brukselę, a także ziemie polskie. Autorką następnego tekstu jest Paulina Nortowska. W artykule *Obraz Anglii w polskich dziurach podróży z XVII wieku* badaczka charakteryzuje elementy występujące w tego typu relacjach. W swojej analizie odnosi się do dziur z podróży o charakterze dyplomatycznym i poznawczym. Autorka ustaliła, że jednym z najczęściej przywoływanych motywów były opisy ośrodków miejskich lub portowych, takich jak Londyn, Oksford czy Dover. W dziurach wspomniano także budowle sakralne, te przeznaczone dla monarchów i obiekty obronne. Kolejne opracowanie zostało zatytułowane *Mirabilia, raritates et curiositates. Niezwykłość w optyce XVIII-wiecznych polskich podróżników*. Jego autor Adam Kucharski porusza zagadnienie podróżowania po Europie w kontekście poszukiwania nadzwyczajności i osobliwości. Prezentuje świat pojęć i zjawisk odzwierciedlających to, co uznawano za osobliwe i niezwykle. Należały do nich dzieła sztuki, obiekty architektoniczne, zjawiska przyrody, krajo-brazy, widowiska i pokazy, eksponaty, gabinety osobliwości oraz obiekty i zjawiska o wymiarze religijnym. Autor konstatuje, że osobliwości nie pełniły jedynie funkcji rozrywkowej, ale również edukacyjną, wychowawczą, imaginacyjną i perswazyjną, a nawet poprzez budzenie uczucia zdumienia i niezrozumiałości były znakiem transcendencji. Z kolei Beata Kuś w tekście *Podróż edukacyjna młodego arystokraty na przykładzie Edwarda Andrzeja Koźmiana* opisuje podróż tytułowej postaci po Europie z 1829 roku. Stanowiła ona kontynuację tradycji podróży edukacyjnych, podczas których młody człowiek miał poszerzać swoją wiedzę i wykształcenie. Autorka zwraca uwagę m.in. na znaczenie wyboru opiekuna-towarzysza podróży oraz obo-wiązki, do wypełniania których był on zobowiązany. Część trzecią niniejszej publi-kacji zamyka tekst autorstwa Tadeusza Stegnera zatytułowany *Podróż pani pastoro-wej*. Autor prezentuje czytelnikowi peregrynacje Krystyny z Ulrichów Machlejdowej (1880–1958), przedstawicielki wyższych sfer mieszczańskich. Była ona kobietą światową, bywała w wielu krajach i posiadającą znajomych w wielu miejscach – od Stanów Zjednoczonych po Petersburg. Z analizy autora wynika, że pastorowa najczęściej bywała w krajach niemieckojęzycznych, chętnie odwiedzała jednak także Francję i Włochy. Machlejdowa wyjeżdżała także nad morze do Sopotu i Kołobrzegu.

Ostatnia część tomu nosi tytuł *W poszukiwaniu egzotyki* i zawiera pięć tekstów. Pierwszy artykuł w tej części autorstwa Arkadiusza M. Stasiaka pt. *W poszukiwaniu niezwykłości. Podróż Andrzeja Taranowskiego do Stambułu, Azowa i Astrachania* opisuje wyprawę dyplomatyczną z 1569 roku. Autor dokonuje analizy diariusza A. Taranowskiego, który opisywał w nim przede wszystkim niecodzienne rzeczy, z którymi się zetknął, m.in. faunę i florę, niezwykle zjawiska przyrodnicze, osobliwości atmosferyczne i odmienność obyczajową. Następny tekst Tomasza Kruszewskiego zatytułowany *Architektura Stambułu oczami Polaka. Miasto w 1814 roku i 200 lat później* ukazuje niezwykle miasto Stambuł na przestrzeni ostatnich dwóch stuleci. Badacz posłużył się analizą porównawczą przewodników turystycznych z różnych czasów – od opisów i bedekerów z XIX wieku, po multimedialne nowoczesne itineraria. Stambuł stanowi dla Europejczyków drogę do egzotycznego i tajemniczego Orientu, a dla Turków i innych mieszkańców Bliskiego Wschodu jest bramą prowadzącą na Zachód. Autor wskazuje na wielokulturowość, kontrastowość i różnorodność tego miasta, które mimo to pozostaje niezmiennie i ponadczasowe w przestrzeni architektonicznej. Z kolei Tomasz Stańczuk w opracowaniu *Podróż do Egiptu w relacji Józefy Zamoyskiej (1854–1855)* opisuje wyjazd rodziny Zamoyskich do kraju nad Nilem i ich pobyt tam. Głównym celem tej podróży, jak wskazuje autor, była klimatoterapia, którą uważano w XIX wieku za bardziej skuteczną od leczenia farmakologicznego. Autor tekstu podkreśla odmienności cywilizacyjne i kulturowe, których doświadczają jego bohaterowie. Zamoyscy dostrzegają kontrast między wspaniałością starożytnej cywilizacji egipskiej a nędzą XIX-wiecznego państwa. Zauważają też, że warunki życia codziennego w Egipcie były gorsze niż w Europie. Jak większość ówczesnych Europejczyków hołdowali oni przekonaniu o własnej wyższości cywilizacyjnej. Mimo to z podziwem oglądali zabytki w Denderze, Kairze, świątynie w Luksorze i Karnaku oraz wiele innych, których egzotyka i tajemniczość pobudzała wyobraźnię. Autorką następnego artykułu pt. *Żydzi Ziemi Świętej w oczach pielgrzymów z ziem polskich w II połowie XIX wieku* jest Iwona Sakowicz-Tebinka. Badaczka zauważa, że w relacjach z odbytych pielgrzymek pojawiały się wspólne elementy. Dotyczyły one opisu życia codziennego i warunków bytowych ludności żydowskiej, powtarzały się też uwagi o biedzie i braku higieny. Autorka zaznacza, że wynikało to z antyjudajizmu i negatywnego stereotypu Żyda istniejących na ziemiach polskich w XIX wieku. Znajdowały one potwierdzenie w relacjach pielgrzymów oraz były dalej propagowane. Te nieprzychylnie sądy i uwagi łagodził nieco podziw dla religijności i wierności zasadom wiary ludności żydowskiej. Lidia Kuchtówna jest autorką ostatniego w części czwartej i zarazem zamykającego cały tom tekstu zatytułowanego *Połączenie podróży służbowej ze studyjną, na przykładzie polskiej misji dyplomatycznej na Daleki Wschód (1919–1921)*. Opisuje w nim polską misję dyplomatyczną na Dalekim Wschodzie w latach 1919–1921, której uczestnikami byli scenograf teatralny

i malarz – Karol Frycz (1877–1963), absolwent Podchorążówki Piechoty w Warszawie – Krzysztof Radziwiłł (1898–1986) oraz ziemianin – Józef Targowski (1883–1952). Autorka wskazuje cele i plany polityczne misji, a także działania podejmowane na rzecz Polaków na Syberii. Przedstawia drogę dyplomatów z Marsylii, przez wyspy Morza Śródziemnego do Egiptu, dalej przez Kanał Sueski i Morze Czerwone do portu w Dżibuti, a następnie przez Ocean Indyjski do Singapuru i Szanghaju. Badaczka przytacza ciekawe obserwacje poczynione przez podróżników na temat sztuki, folkloru, krajobrazu, architektury, obrzędów religijnych i historii.

* * *

Chciałybyśmy podziękować tym wszystkim, którzy przyczynili się do powstania niniejszej publikacji. Pragniemy wyrazić naszą wdzięczność zwłaszcza Koleżankom i Kolegom z Wydziału Historycznego UG oraz Władzom naszej uczelni za życzliwość i wsparcie.

*Anna Łysiak-Łątkowska
Magdalena Nowak*

Gdańsk, listopad 2020 r.

